

Zwarte roodstaart

Vogels

in enkele Twentse terreinen

De vele afwisselende landschapstypen die Twente telt, hebben ieder hun specifieke vogelleven. Hieronder volgt een beschrijving van twee geheel verschillende terreinen met de vogels, die hierin voorkomen. Het eerste is een oud landschap, waarin de laatste tien jaar grote veranderingen hebben plaatsgevonden en nog grotere veranderingen te wachten zijn. Het tweede is een in 1969/70 nieuw ontstaan terreintje, waaraan is te zien, dat - zodra het geschikte biotoop wordt geschapen - de hierbij behorende vogels ook snel ter plaatse zijn.

Het Boekelose veld

Het met deze naam aangegeven gebied met een oppervlakte van ca 430 ha ligt ten zuiden van Hengelo-O. Vijftig tot honderd jaar geleden bestond het grotendeels uit heidevelden. Op het ogenblik is bijna alles in cultuur gebracht, op enkele kleine stukjes na. Het noordelijke gedeelte bestaat uit grasland en wat bouwland, soms begrensd door een houtwal en met hier en daar een kleine bosaanplant. Het zuidelijke deel is bosrijker; hierin ligt de 'Tienbunder', een met vliegdennen dichtgroeïend voormalig heideterrein.

Het Boekelose veld wordt aan de noordzijde begrensd door het Twente-Rijn kanaal met het in zuidelijke richting opdringende Hengelose industriegebied. Aan de zuidzijde bevinden zich de bossen van Hof Boekelo. Het is vrij droog met alleen hier en daar drinkgaten voor het vee in de graslanden, terwijl twee tamelijk schone beken het gebied doorsnijden.

In de afgelopen twintig jaar zijn de meeste van de vele zandwegen verhard of half-verhard en zijn de mooie fietspaden met witte paaltjes op een enkele na verdwenen. De versnelde wegverharding van de laatste tijd is een gevolg van het feit, dat de Kon. Ned. Zoutindustrie het gehele gebied in concessie heeft. Het aantal langs de wegen liggende zoutboorputten is de tweehonderd reeds gepasseerd en neemt nog steeds toe. Van de ouderwetse hoge boortorens zijn er nog enkele tientallen over. Zij verschaffen broedgelegenheid aan Zwarte roodstaartjes en een enkele Bosuil. De boortorens zijn bij de moderne boormethoden met mobiele boorinstallaties niet meer nodig. De huidige boorputten worden omsloten door sierlijke houten schuurtjes, welke m.i. mits ze niet op een rij staan en niet te talrijk zijn, in het landschap weinig storen.

Natuurhistorisch ziet de toekomst voor dit gebied er donker uit. 'Uitbreiding industriegebied-Hengelo in zuidelijk richting', 'Industriepark Tweekelo', 'Zuidelijke bandweg' en 'RW-15' zijn evenzoveel bedreigingen. De natuurhistorische verarming blijkt bijvoorbeeld uit de volgende verliezen: de Grauwe klauwier is al ca twintig jaar geleden verdwenen en was hier voordien broedvogel, Tapuit en Paapje, vroeger ook broedvogels,

Tapuit

Paapje

laten zich alleen nog zien op de voor- en najaarstrek. In een dicht bos van lage struiken langs één van de beken zongen vóór 1970 in mei steeds 1 of 2 Nachtegalen. In 1970 is een gedeelte van het bos gerooid om plaats te maken voor opslagterrein en dus: weg nachtegalen.

Ondanks deze verarming is er in het Boekelose veld voor de vogelliefhebber nog veel te genieten. Tijdens dertig vogelinventarisaties, vrij regelmatig over het jaar 1971 verdeeld, werden 99 soorten waargenomen. Van de meeste hiervan volgen hieronder enige nadere gegevens. In het uiterste noorden van het gebied ligt achter een nieuw kantoorgebouw van de K.N.Z. een wandelparkje met twee vijvers. In herfst en winter werd hier tweemaal een Dodaars waargenomen en een IJsvogel. De laatste was ook een enkele maal te zien langs de beide beken. Van de roofvogels waren Buizerd en Torenvalk het gehele jaar door aanwezig met 1, 2 of 3 waarnemingen per inventarisatie. De buizerd broedt vermoedelijk ten zuiden van het gebied. Grootste aantal 7 stuks op 19 september onder invloed van de herfsttrek. De Torenvalk broedt er zeker in twee paren; grootste aantal op 2 juli zes stuks.

Verdere incidentele waarnemingen: een Sperwer op 30 oktober, een Wespendif (juvenile) op 28 augustus, een Zwarte wouw op 25 april en een Boomvalk op 4 augustus en 28 augustus. Patrijs en Fazant waren eveneens het gehele jaar aanwezig. Maximale aantallen: 17 patrijzen op 30 oktober en 15 fazanten op 19 september. Ondanks het feit, dat er nogal eens een patrijzebroedsel verloren gaat en de jacht ook zijn tol eist, weet de patrijs zich toch te handhaven.

Uiteraard waren de meeste weidevogels in dit terrein vertegenwoordigd. Schatting voor 1971: 4 broedparen van de Scholekster, 25 van de Kievit, 3 van de Wulp en 10 van de Grutto. Voor Tureluur, Watersnip en Kemphaan is het gebied te droog, zeker in 1971. In voorgaande jaren waren er nu en dan wel 1 of 2 broedgevallen van de tureluur. Een Kemphen vertoonde zich één keer, op 18 mei in grasland. Dit zal een doortrekker zijn geweest. Een enkele Watersnip passeerde op de herfsttrek. Ook Holenduif, Houtduif en Turkse tortel waren er het gehele jaar door, de holenduif slechts nu en dan en niet meer dan 1 tot 4 per inventarisatietocht. De houtduif in groot aantal: max. 393 op 30 oktober tijdens de herfsttrek. In de jaren vóór 1966 was de houtduif een massale trekvogel in de herfst. Er passeerden troepen van 1000 stuks en meer. Na het instellen van een tijdelijke afschotpremie gedurende 1966 komen deze grote aantallen niet meer voor.

De gewone Tortelduif was aanwezig van 8 mei tot 14 augustus met max. 10 stuks. De roep van de Koekoek was te horen van 8 mei tot 20 juni met een maximum aantal van 6 stuks. Een juveniel exemplaar zwierf nog rond op 28 augustus en 4 september.

In de vroege morgen van 10 juli was een Velduil op jacht boven de weiden. Het was de enige waarneming van deze soort in 1971. Ook in 1970 en in 1969 was er een velduil in het Boekelose veld, maar dan in de schemering van de late zomeravond jagend over de graslanden.

Spechten waren het gehele jaar door te zien. De Groene specht met max. 3 stuks. Deze soort was na de winter van 1963 in Twente bijna verdwenen en is pas de laatste jaren weer op zijn normale peil teruggekomen. De Grote bonte specht was met max. 4 stuks

per inventarisatie het talrijkst en werd bijna bij elke inventarisatie waargenomen. De Kleine bonte specht werd met max. 2 stuks op 5 inventarisaties gezien en de Zwarte specht eveneens met max. 2 stuks op 7 inventarisaties. Deze laatste broedt in de bossen van de Boekeler Hof.

De Boompieper broedde met 2 of 3 paartjes in de 'Tienbunder' en was daar aanwezig tussen 9 april en 4 september. Ofschoon de Graspieper op de voorjaars trek in de tweede helft van april met een maximum van 50 stuks passeerde, broedde hij niet in het Boekelose veld. In de zomermaanden ontbrak hij en vanaf half september trok hij weer door in omgekeerde richting met een maximum van 44 stuks op 3 oktober. De Witte kwikstaart ontbrak alleen in december en januari. Na de broedtijd was er een maximum van 27 stuks op 1 juli en een concentratie tijdens de herfsttrek van 33 stuks op 19 september. Ook voor de Gele kwikstaart is het terrein geschikt. Als maximum per inventarisatie 15 stuks op 19 september. Ofschoon de Grote gele kwikstaart in 1971 niet werd opgemerkt, kwam hij in 1969 eenmaal voor langs één van de beken.

Grote lijster en Zanglijster werden alleen in december en januari niet waargenomen. Het grootste aantal bedroeg 69 Grote lijsters op 4 september en 26 Zanglijsters op 19 september. In de wintermaanden werden beide vervangen door Kramsvogel en Koperwiek. Voor de kramsvogel staat als grootste aantal genoteerd 100 stuks op 7 februari en voor de koperwiek 83 op 16 oktober. Het aantal kramsvogels en koperwieken loopt de laatste jaren tijdens de herfsttrek sterk terug. De Beflijster werd in 1971 niet genoteerd, maar op 27 april 1969 werd een mannetje waargenomen, op 7 april 1968 eveneens een mannetje en op 17 april 1966 6 stuks, waarvan 4 mannetjes. Dit waren dus steeds voorjaarswaarnemingen.

Tapuit en Paapje kwamen voor tijdens de trektijden april/mei en september. Maximum aantal tapuiten 15 stuks op 8 mei en paapjes 8 stuks op dezelfde datum. De Roodborsttapuit broedde met 2 paartjes; ze vielen de gehele zomer waar te nemen, met een maximum van 10 stuks op 28 augustus. Het gebied leent zich niet erg als broedterrein voor de Gekraagde roodstaart wegens het ontbreken van boerderijen. Het hoogste aantal van 14 stuks op 8 mei zal dan ook wel met de trek te maken hebben gehad. Zoals reeds eerder opgemerkt, broedt de Zwarte roodstaart graag in de oude zoutboortorens. Naar de zang te oordelen, werden minstens vijf boortorens door broedparen bewoond. Het maximum waargenomen aantal was 11 stuks op 19 september.

Van de Bosrietzanger waren er ten hoogste slechts 2 zingende exemplaren. De tijd, dat in elk roggeveld van behoorlijke afmetingen in juni/juli wel een bosrietzanger zong, is voorbij. Ten dele is deze teruggang te verklaren uit het feit, dat het roggeareaal de laatste jaren sterk is teruggelopen.

Hoe de aantallen lagen bij de zomerzangers, volgt uit onderstaand lijstje, waarin achter de soort het maximum aantal is genoemd:

Spotvogel	1	Zwartkopje	11	Tuinfluiter	13	Grasmus	24
Braamsluiper	2	Fitis	34	Tijftjaf	18	Fluiter	1

De Grauwe vliegenvanger was aanwezig van begin juni tot 15 september met maximum 9 stuks op 4 augustus. Voor de Bonte vliegenvanger is het gebied minder aantrekkelijk, hetgeen resulteerde in maximum 2 stuks op 10 juli.

Mezen en Boomkruipers waren het gehele jaar present. De maximale aantallen waren:

Koolmees	57	Pimpelmees	27	Zwarte mees	11	Kuifmees	5
Glanskopje	11	Matkopje	15	Staartmees	22	Boomkruiper	6

De maximale aantallen voor kool-, pimpel- en zwarte mees kwamen voor in september, de herfsttrektijd. Vooral bij de Zwarte mees was er een uitgesproken piek. De staartmezen bereikten in februari hun grootste aantal. Dit waren rondzwervende wintervogels.

Roodborstapuit

Geelgors

De Boomklever was niet aanwezig, ook niet in de beide voorgaande jaren. Het gebied is er ook minder geschikt voor.

De maximale aantallen, opgenomen tijdens één inventarisatie, kunnen voor de zaadeters worden samengevat in het volgende lijstje:

Geelgors	16	Rietgors	3	Groenling	11	Putter	3
Sijsje	48	Kneu	45	Goudvink	12	Vink	181
Keep	23	Ringmus	74				

De waarneming op 9 april van 2 Kleine barsijsen verdient afzonderlijke vermelding. In het voorjaar van 1971 was er nogal trek van deze soort. Ook op andere plaatsen in de buurt van Hengelo werden ze waargenomen.

De Wielewaal werd slechts eenmaal in het Boekelose veld gehoord en wel op 18 mei. Ten slotte dient de Bonte kraai nog te worden genoemd. Deze was met een maximum van 23 stuks aanwezig op 31 januari en 23 februari. Een behoorlijk aantal dus. Ter vergelijking: zijn zwarte soortgenoot kwam tot een maximum van 29 stuks.

Bergingsvijver ten zuidoosten van Hengelo-O.

Gelukkig kunnen we naast de natuurhistorische verarming, welke overal te constateren valt, een enkele maal een verrijking zien optreden. In 1969/70 werd bovengenoemde vijver aangelegd in het kader van het zogenaamde 'bekenplan'. De voltooiing van dit plan in 1970 verlost Hengelo van de voordien gebruikelijke overstromingen.

Men heeft een vrij laag gelegen driehoekig stuk land met een kade ter hoogte van 1 à 1½ m omgeven. De basis van de driehoek is ca 150 m, de beide zijden zijn ca 500 m. Langs één der zijden loopt de Koekoeksbeek, die het (nog vrij vuile) water uit de richting Enschede langs de zuidgrens van Hengelo afvoert. Aan deze beekzijde zijn in de kade overlaten aangebracht. Tijdens een natte periode en na een hevige regenbui stijgt het water in de beek sterk en loopt dan via de overlaten in de vijver, die dan als tijdelijke berging dient. Zakt het waterpeil in de beek, dan stroomt de vijver weer leeg. Tijdens droge perioden staat de vijver droog, op enkele zeer ondiepe plassen na.

Die vijverbodem, gedeeltelijk begroeid, gedeeltelijk kaal, vormt een ideale fourageerplaats voor allerlei minder algemene vogels. Mijn aandacht werd hierop gevestigd, toen ik voorjaar 1971 toevallig met de kijker het terrein overzag en in de verte onder slechte belichting twee vogeltjes waarnam, waarvan ik vermoedde dat het plevieren waren. Dit heeft geleid tot nog vele uurtjes aangenaam waarnemen gedurende de zomer van 1971. De waarnemingsperiode strekte zich uit van 2 mei tot 2 september. Het waarnemen was vanaf de achterzijde van de kaden mogelijk zonder veel verstoring of onrust te veroorzaken.

Helaas zijn waarschijnlijk vogelbroedsels verloren gegaan tijdens een overstroming op ca 15 mei bij een zware bui.

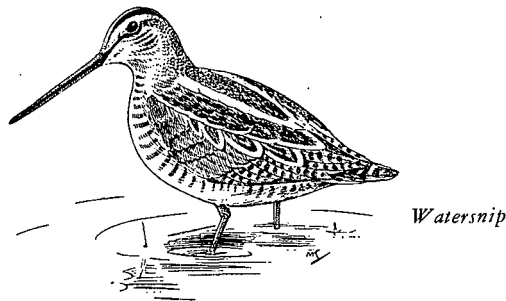
Een paartje Scholeksters fourageerde regelmatig op de vijverbodem, doch heeft gebroed op een akker aan de overzijde van de beek. Op 22 juli liepen hier de beide oude vogels met 3 junielen. In totaal zullen ca 7 paar Kieviten met meer of minder succes in de

droge vijver hebben gebroed. Op 29 mei kon ik er nog twee op het nest zien zitten en liepen er twee ca 10 dagen oude jongen. Op 1 augustus fourageerden 120 Kieviten in de vijver, al een duidelijk trekverschijnsel. Op 2 mei kon ik een paartje Kleine plevieren prachtig bekijken. Het mannetje baltste door de borst hoog op te zetten en met de pootjes te trappelen. Op 18 en 29 mei waren er 2 paartjes. Ik heb geen broeden geconstateerd. Mogelijk is een broedsel bij de overstromingen omtrent 15 mei verloren gegaan.

Op 1 augustus zag ik er voor het eerst 3 Watersnippen. Op de laatste waarnemingsdag 2 september waren er 7 stuks. Op 26 juni liepen er 2 Witgatjes langs de rand van de ondiepe plassen, op 22 juli was er 1, op 15 augustus waren er weer 2 en op 2 september 4 stuks. Een paartje Bosruiters was ook van de partij en liep al pikkend door de ongeveer 5 cm diepe plassen. Het was vermoedelijk in alle gevallen hetzelfde paartje; de waarnemingsdata waren 19 mei, 26 juni, 1 en 12 augustus. Zowel de witgatjes als de bosruiters kunnen dus als overzomeraars worden beschouwd.

De Oeverloper was bijna altijd aanwezig, echter meer langs de beekoever dan in de vijver. Op 19 mei waren er twee. Dit aantal liep op via 3 op 9 juli en 5 op 22 juli tot maximum 6 op 12 augustus. Op 2 september waren er 5. In de avond van 27 augustus graasden er koeien in de wei aan de overkant van de beek. Rond poten en bek van deze dieren draafden in totaal 40 Gele kwikstaarten achter de insecten aan, die uit het gras werden opgejaagd. Rond één koe liepen 12 kwikstaarten. Het waren bijna allemaal juvenielen.

Ik had verwacht, dat in de herfst en winter er nog wel wat op eendengebied in de vijver te beleven zou zijn. Door de uiterst droge herfst en winter is dit echter niet bewaarheid.

Watersnip

Tekeningen:

M. J. Ch. Kolvoort

Adres van de schrijver:

Deze en de volgende Natura

De gewestelijke nummers, welke tekst uiteraard een bepaalde samenhang heeft, plegen in omvang nog wel eens wat uit te lopen. Ook bij dit Twente-nummer waren weer vier pagina's boven de normale omvang van 16 bladz. plus 4 omslag nodig.

Voor het nov./dec.-nummer, het 2de deel van het Gewestelijk nummer Noord, eveneens iets groter dan normaal, schonk het van Burkomfonds (gironr 57 55 00 t.n.v. Penningmeester van Burkomfonds, Amsterdam-Z.) f 500,— voor de meerdere kosten, naast de over 1972 reeds gevoteerde bijdrage van 2 mille in de totale clichékosten. De middelen van de KNNV-Fondsen zijn helaas beperkt en een dergelijke bijdrage voor een groter nummer is niet direct voor herhaling vatbaar.

Ter compensatie van de kosten van de 4 extra-bladzijden in deze februari-Natura zal nu het komende maartnummer vier pagina's kleiner zijn. Nummers met een veelvoud van 8 bladz. (incl. omslag) zijn zelfs nog iets economischer.